

Postdemokracie v Evropské unii: bezpečnost versus občanské svobody?

RADKA DRULÁKOVÁ

Post-democracy in the EU: Security vs. Civil Liberties?

Abstract: At the beginning of the 21st century Europe needs to address terrorist threats more than ever. Both the EU member states and the EU institutions are adopting a whole range of measures to prevent and to fight terrorism. Nevertheless, some of these measures endanger human rights and freedoms. Paradoxically, efforts to enhance security of state could therefore decrease the security of individuals. This article uses the concept of securitisation to analyse this process, and attempts to answer the question as to what extent the securitisation of terrorism is taking place in the EU. This is done by analysing some counter-terrorist measures and their perception by the general public. In an extreme case, an intensive securitisation could transform current liberal democracies into post-democracies.

Key words: terrorism, post-democracy, internalecurity, individual security, the Copenhagen school, securitisation, political discourse, France, Italy, Great Britain, European Union.

Moto

„Evropa si začíná zvykat na skutečnost, že protivníkem al-Káidy (al-Qá'ida) je Západ a nejen Spojené státy. Ministři vnitra členských států EU se scházejí, aby koordinovali protiteroristická opatření. Výsledky těchto schůzek určují míru občanských svobod, kterou budou muset Evropané obětovat.“

Richard Rorty

VÝCHODISKA

Terorismus a boj s ním se s přelomem milénia staly jedním z nejnápadnějších fenoménů v mezinárodních vztazích. Jednotlivé státy, skupiny států i mezinárodní organizace přijímají řadu opatření, která mají boj s terorismem učinit efektivnějším a účinnějším. Tradičně chápaná bezpečnost má dvě dimenze – vnitřní (v rámci státních hranic) a vnější (v mezinárodním prostředí). Tyto dvě dimenze bezpečnosti jsou nutně provázané, nicméně politické rozhodování a metody v nich používané se liší (*Liberty & Security Challenges*,¹ 2005 b). Boj proti terorismu ve vestfálském systému národních států přispěl však k tomu, že se objevil relativně nový bezpečnostní jev, a to externalizace vnitřní bezpečnosti. Na úrovni Evropské unie (EU) se tato externalizace projevuje jako europeizace,² která se vyznačuje tím, že „vnitřní bezpečnost byla v současnosti definována jako legitimní oblast evropské společné volby“ (*Liberty & Security Challenges*, 2005 b). Proto nejen evropské státy, ale i evropské instituce přijímají opatření, směřující k posílení vnitřní bezpečnosti.

Tradiční, státocentricky chápaná bezpečnost odvozuje bezpečnost jednotlivce od bezpečnosti státu. Při posilování národní bezpečnosti se však stát může dostat do tzv. para-

doxu lidské a národní bezpečnosti (Waisová, 2005, s. 138). Úměra mezi bezpečností státu a bezpečností jednotlivce nemusí být přímá. Stát se může dostat do stavu, kdy přijímáním přísnějších bezpečnostních opatření může vlastní obyvatelstvo až ohrožovat tím, že způsobí postupnou erozi osobních práv a svobod (svoboda projevu, právo na soukromí, právo na spravedlivý proces, právo na shromažďování a jiné).³ V literatuře lze pro tyto teze najít dostatečnou oporu, zejména v pracích kodaňské školy⁴ (Buzan, 1991; Buzan – Waever – de Wilde, 1998).

Lidská bezpečnost zahrnuje podle definice OSN (*United Nations Development Programm – UNDP*) mnoho aspektů – bezpečnost ekonomickou, potravinovou, zdravotní, environmentální, osobní, společenská a politickou (*Human Development Report UNDP, citováno dle Waisová, 2005, s. 128–132*). Přestože bezpečnost jednotlivce je komplexní pojem, stať akcentuje především aspekty osobní bezpečnosti a bezpečnosti společnosti a ohrožení politické bezpečnosti jednotlivce, tedy porušování lidských práv a svobod. Podle OSN je základem lidské bezpečnosti ochrana života, a to takovým způsobem, aby současně docházelo k posilování lidských svobod; „... *respektování lidských práv je jádrem ochrany lidské bezpečnosti*“ (*Final Report of Commission on Human Security, 2003, s. 1*). Lidskou bezpečnost by podle OSN měly zajišťovat státy a/nebo mezinárodní společenství.

Terorismus bývá považován za největší hrozbu současnosti, která může výrazně narušit vnitřní bezpečnost státu. Teroristická hrozba objektivně existuje a stať ji nepochybně. Ale například veřejná doprava může přinášet v konečném důsledku stejné účinky jako terorismus, tedy destrukci životů a majetku. Terorismus má na rozdíl od veřejné dopravy svou vlastní dynamiku, kterou nelze zredukovat jen na objektivní podstatu.

Stať zkoumá, zda ve vybraných státech probíhá sekuritizace terorismu, a analyzuje rozpory mezi bezpečností státu a bezpečností jednotlivce. Jako katalyzátor tohoto rozporu slouží přijímaná protiteroristická opatření. Sekuritizace představuje proces, v němž vlády prohlásí určité otázky za záležitosti národní bezpečnosti a vyjmou je ze standardních demokratických procedur. Tímto procesem dochází k depolitizaci vybraných otázek, tedy k jejich vynětí ze sféry veřejné diskuze. Veřejnost je o potřebě tohoto kroku naléhavě přesvědčována. Pokud na tento postup přistoupí, jednání už dále probíhají na expertní úrovni. Text na případových studiích ukazuje, že sekuritizace terorismu se v různých stupních stala součástí politického života vybraných států a jejich prostřednictvím se přenáší i na unijní úroveň. Demokratický deficit, s nímž EU už dlouho bojuje, proces depolitizace ještě více usnadňuje.

Sekuritizace nejen vylučuje jakýkoli vliv veřejnosti na rozhodovací procesy, ale marginalizuje i kritiku přijímaných opatření. Ta mohou – v souladu s paradoxem lidské a národní bezpečnosti – omezit osobní svobody jednotlivce, jenž se však v této situaci nemůže proti opatřením efektivně bránit. Jednotlivec se v krajním případě nemusí cítit bezprostředně ohrožen terorismem, ale spíše opatřeními státu, která jsou k potírání teroristické činnosti přijímána. Tato opatření mohou běžného občana výrazně omezit na jeho právech, aniž by mu zaručila významné zvýšení jeho bezpečnosti.

Takto vyostřená situace odpovídá symptomům postdemokracie, v níž manipulace mocné menšiny (vlády) redukuje vliv občanů ve státě. Názor veřejnosti není pro ovládající menšinu rozhodující a masy mohou na možnost ovlivňovat veřejné dění postupně rezignovat (Rorty, 2004; Crouch, 2004). Postdemokracie však současné Evropě zatím nehrozí, to-muto nepříznivému vývoji se ještě můžeme vyhnout.

V souladu s takto definovanými východisky text prezentuje případové studie na dvou úrovních – jednak na úrovni států a jednak na úrovni EU. Národní státy reprezentují Velká Británie, Francie a Itálie. Na Velkou Británii teroristé zaútočili v červenci 2005. Francie má s bojem proti terorismu letité zkušenosti už od dob boje Alžírsku za nezávislost. O Itálii se v současnosti nejvíce hovoří jako o státu bezprostředně ohroženém teroristickými útoky.

Stať sleduje politický diskurz především jako projev politické moci. Politickou kontrolou některých přijímaných opatření text dokumentuje na sporech politické moci a nevládních organizací (či odborné veřejnosti). Analýza politického diskurzu umožňuje určit míru sekuritizace ve vybraných státech, analýza přijímaných bezpečnostních opatření potom ukazuje míru ohrožení bezpečnosti jednotlivce. Proces sekuritizace sice probíhá hlavně na národní úrovni, ale vzhledem ke specifickému charakteru EU se na unijní úrovni nutně odrážejí přání členských států, respektive jejich politiků. Výše uvedené teze proto stať testuje i na unijních protiteroristických opatřeních, která EU přijímala převážně v průběhu roku 2005.

Toto téma aplikované na současnou politicko-bezpečnostní praxi není v literatuře zatím podrobněji zmapováno, „mnoho diskuzí o napětí mezi bezpečností a svobodou je příliš polemických a/nebo mají slabý teoretický základ“ (*Liberty & Security Challenges, 2005 c*). Tento nedostatek se stať snaží odstranit propojením sekuritizace s postdemokracií. Na empirických případech a analýzou politického diskurzu se pokouší ukázat signály, dokládající výše uvedené teze. Sledováním opatření vybraných členských států a unijní legislativy se současně snaží poukázat na přelévání těchto trendů na unijní úroveň a dokládá externalizaci vnitřní bezpečnosti.

BEZPEČNOST STÁTU VERSUS BEZPEČNOST JEDNOTLIVCE

Výchozím aktérem současného mezinárodního systému je stát jako samosprávný a svrchovaný subjekt. Každý stát se primárně zaměřuje na zajištění svého přežití a bezpečnosti v mezinárodním prostředí (*Drulák – Druláková, 2000, s. 13*). Stát jedná jako hlavní aktér interakce jak v mezinárodním, tak i substátním systému. Vnější bezpečnost státu, tedy suverénní svrchovanost v mezinárodním prostředí, se projevuje v zahraničněpolitické činnosti státu; gestorem vnitřní bezpečnosti jsou tzv. donucovací orgány („*law enforcement agencies*“).⁵ Stať se zaměřuje především na snahy zajistit *vnitřní bezpečnost státu*, která obvykle spadá do kompetencí ministerstev vnitra a spravedlnosti.

Současně je však třeba vzít v úvahu aktuální proces externalizace vnitřní bezpečnosti (*Liberty & Security Challenges, 2005 b*). Hlavním důvodem je stále intenzivnější boj s přeshraničními formami organizovaného zločinu, kam patří i boj s terorismem. Na úrovni EU je možné hovořit o procesu europeizace (*Liberty & Security Challenges, 2005 b*). Důležité nástroje pro boj s přeshraničními zločinnými aktivitami stále častěji vznikají na unijní úrovni, což odpovídá budování EU jako prostoru svobody, bezpečnosti a práva. Vlády stojí na rozhraní vnitřní dynamiky státu a vnější dynamiky systému a snaží se je uvést do rovnováhy (*Buzan, 1991, s. 328–329*). „*Státy si... mohou formálně udržovat vnější suverenitu, nebudou-li ovšem v oblasti vnitřní bezpečnosti schopné účinně redukovat kriminální aktivity směřující na a přes jejich území, ztratí tato nezávislost proklamovaná navenek svůj vnitřní obsah.*“ (*Nožina, 2000, s. 13*.) Stať se primárně orientuje dovnitř státu a zkoumá dopad opatření k zajištění národní bezpečnosti na bezpečnost jednotlivce (občana národního státu). Mezi bezpečností státu a bezpečností jednotlivce neplatí nutně přímá úměra, posílení bezpečnosti státu nemusí vždy znamenat i posílení bezpečnosti jednotlivce. Teoretický rámec pro zkoumání tohoto vztahu poskytly práce kodaňské školy (*Buzan, 1991; Buzan – Wæver – de Wilde, 1998*).

Kodaňská škola (*Buzan, 1991*) definuje bezpečnost jako zajištění přežití referenčních objektů. Referenční objekty jsou umístěny na třech hladinách analýzy – mezinárodní systém, stát a jednatel.⁶ I přes tato rozlišení Buzan pokládá, stejně jako v tradičním pojetí bezpečnosti, za ústřední referenční objekt stát. Významný je pro něj vliv vnějšího prostředí, v němž stát působí a z něhož vycházejí podněty, ovlivňující jeho rozhodování.⁷

Suverénní stát zajišťuje ochranu svých občanů, respektive vnitřní bezpečnost, pomocí svých svrchovaných pravomocí. Vztah mezi jednotlivcem a státem z hlediska ohrožení bezpečnosti není přitom rovnocenný; jednatel nemůže být nikdy natolik mocný, aby sám ohrozil bezpečnost státu, zatímco *stát disponuje poměrně silným potenciálem ohrozit*

své vlastní obyvatele: „... občané čelí mnoha hrozbám, které přímo či nepřímo vycházejí od státu“ (Buzan, 1991, s. 44). Buzan určuje i zdroje jejich ohrožení, kterými jsou: domácí zákonodárství a donucovací orgány; přímé administrativní nebo politické akce, namířené na jednotlivce nebo na skupiny; boje o kontrolu nad státním mechanismem a vnější bezpečnostní politika státu. Podle něj mají „moderní byrokratické administrativy enormní škálu legálních pravomocí, které mohou uplatnit proti svým občanům ve jménu společného dobra“ (Buzan, 1991, s. 44).

Sekuritizace popisuje stav, kdy sekuritizační aktéři veřejně prohlašují určité otázky za záležitosti národní bezpečnosti a zároveň je vyjímají ze standardních demokratických politických procedur. V případě sekuritizace je určitá záležitost veřejně prezentována jako:

- existenční hrozba (její reálná existence není podmínkou);
- absolutně prioritní záležitost (vyžadující mimořádná opatření);
- záležitost ospravedlňující použití mimořádných prostředků mimo rámec běžných politických procedur (Buzan – Waever – de Wilde, 1998, s. 23–24).

Sekuritizačním aktérem je entita, která sekuritizaci provádí, tedy definuje určitou bezpečnostní hrozbu, depolitizuje ji a následně sekuritizuje. Každé veřejné téma může být buď nepolitickým (stát ho do své agendy nezahrnuje), nebo politickým (stane se součástí veřejné politiky, stát ho spravuje pomocí svých nástrojů a rozhoduje o něm), (Waisová, 2005, s. 92). Sekuritizace je dalším, extrémnějším stupněm, protože jednání o sekuritizovaném tématu jde mimo zavedená „pravidla hry“ a z veřejné politiky je v podstatě vyňato; je přesunuto do bezpečnostní agendy státu. Sekuritizační aktér v procesu sekuritizace definuje referenční objekt, ústřední entitu, jejíž bezpečnost má být zajištěna. Veškeré prostředky musejí být orientovány právě na přežití referenčního objektu. V případě teroristických útoků je takovým referenčním objektem stát, který je primárně ohrožen (přírodní zdroje, infrastruktura, ekonomika, obyvatelstvo a jiné). Sekuritizačními aktéry mohou být například politické elity, vlády či zájmové skupiny. Sekuritizaci terorismu provádějí především vlády jednotlivých států.

Úspěšný proces sekuritizace má podle teoretiků tři části, které musejí být naplněny kumulativně: označení za existenční hrozbu; veřejnost tuto „konstruovanou skutečnost“ přijímá; přijetí veřejností umožní sekuritizačním aktérům přijímat mimořádná opatření (bez veřejné kontroly). Pokud je určitá skutečnost pouze označena za existenční hrozbu, nejde ještě o sekuritizaci, ale zatím jen o tzv. sekuritizační krok (*securitizing move*). Abychom mohli hovořit o plné sekuritizaci, musí takovou prezentaci přijmout publikum (veřejnost). Teprve okamžik, v němž veřejnost tuto prezentaci přijme, poskytne sekuritizačním aktérům možnost přesunout rozhodování o určité skutečnosti mimo standardní veřejné procedury a překračovat normy, které by je za jiných okolností svazovaly. O úspěchu sekuritizace nerozhoduje sekuritizační aktér, nýbrž veřejnost (Buzan – Waever – de Wilde, 1998, s. 31). Přijímání mimořádných opatření veřejnost svým souhlasem ospravedlňuje a činí je legitimními. Stať se prostřednictvím průzkumů veřejného mínění snaží odhadnout, jestli ve vybraných státech už jde o plnou sekuritizaci, anebo pouze o sekuritizační krok.

Studium sekuritizace lze provádět sledováním politického diskurzu o hrozbách (Buzan – Waever – de Wilde, 1998, s. 25–29). Politický diskurz je v případě sekuritizace bezpečnostní rétorikou se specifickou strukturou (podle jazykové teorie označované jako tzv. *speech act*). „... bezpečnost je podle Waevra performativním řečovým aktem, tj. není pouhým popisem skutečnosti, ale pokusem vytvořit určitou skutečnost.“ (Waisová, 2005, s. 94.) Veřejné projevy sekuritizačních aktérů se vyznačují hojným užíváním termínů jako „přežití“, „obrana“, „nejvyšší důležitost“, „prioritou je okamžitý zásah, později by mohlo být pozdě“ a podobně (Buzan – Waever – de Wilde, 1998, s. 26). Rétorika se vyznačuje velkou naléhavostí, někdy i dramatisací a emotivností projevu. Analýza politického diskurzu v empirické části statí pomůže odhalit *speech act* sekuritizačních aktérů; ve spojení s průzkumy veřejného mínění a s přijímanými opatřeními pro boj s terorismem potom i stupeň sekuritizace ve vybraných státech a na úrovni Evropské unie.

POSTDEMOKRACIE

Západní společnost se vůči okolnímu světu vymezuje jako demokratická. Pohled na demokracii má dvě základní roviny, které politologové označují jako procesuální a substantivní (*Janda a kolektiv, 1998, s. 36–39*). Procesuální pohled se soustředí na proces rozhodování a na procedury, které umožňují lidem vládnout (veřejné diskuze, volby a další). Substantivní pohled zdůrazňuje podstatu vládní politiky (tedy záruky svobody vyznání a lidských potřeb). Oba dva pohledy se shodnou, že veřejnost slouží jako účinný regulativ demokratické společnosti. Základ tvoří vnímavost vlády k veřejnému mínění a posilování občanských práv a svobod, s jejichž pomocí může veřejnost své mínění vyjadřovat. Empirické studium prokázalo, že veřejné mínění dokáže v dlouhém období vládní politiku racionalizovat a stabilizovat (*Everts, 1996, citováno dle Drulák – Druláková, 2000, s. 103–105*).

Sekuritizace vylučuje veřejnost z rozhodovacích procesů, její mínění nemá na rozhodování žádný vliv. O sekuritizovaných záležitostech rozhodují sekuritizační aktéři izolovaně, bez ohledu na vliv veřejného mínění. I kodaňská škola upozorňuje na nebezpečí skrývající se v procesu sekuritizace, který může být zneužit a stát se nástrojem manipulace (*Waisová, 2005, s. 92*). Pokud by sekuritizace probíhala kontinuálně v delším období a bez možnosti desekuritizace,⁸ mohla by radiálně změnit podstatu liberálně-demokratické společnosti. Za těchto předpokladů by se demokracie mohla přeměnit v postdemokracii.

Postdemokracie se v oblasti společenských věd objevila relativně nedávno. Její podstatu interpretují různí akademici odlišně. Jedni ji definují jako oslabení demokratických národních států „*tím, že nadnárodní korporace, globální finanční spekulace a další vlivy stále více omezují možnosti demokratického rozhodování v jednotlivých státech*“ (*Hrubec /ed./, 2005, s. 7*). Hlavní příčina postdemokracie podle jejich názoru primárně spočívá v procesu ekonomické globalizace, která způsobuje nárůst vlivu transnárodních společností. Tento vliv se projevuje tím, že transnárodní společnosti mnohdy zasahují do záležitostí, které náležejí výlučně do pravomocí státu. Tím ovšem postupně narušují státní suverenitu. Také proto se EU vyvíjí mimo jiné jako „*obranná reakce na vnější globalizační tlaky*“ (*Hrubec, 2005, s. 2*).

Jiní badatelé zase v postdemokracii vidí nebezpečí, které způsobují nevládní organizace, které nejsou volenými orgány, a proto demokracii ohrožují. Neměly by proto být ani „*podporovány na mezinárodních konferencích, ... a ani by neměly mít přístup k vládním představitelům*“ (*Fonte, 2004, s. 125*).⁹ Pokud jde o respektování lidských práv a svobod, primárně odpovědnými by podle této skupiny měly být státy, nikoli tedy mezinárodní nevládní organizace, jejichž vliv je vzhledem k charakteru mezinárodního práva veřejného oslaben. Tato dvě pojetí nacházejí hlavní příčiny možného postdemokratického uspořádání společnosti ve vnějším, respektive mezinárodním prostředí. Jiní je však spatřují také ve vnitřním prostředí, tedy uvnitř národního státu. Do této skupiny patří i Richard Rorty a Colin Crouch (*Rorty, 2004; Crouch, 2004*). *Tato stať pracuje s postdemokratií právě v podobě, v jaké ji definovali Rorty a Crouch*.¹⁰ V jejich pojetí je analytickým konceptem, který vzešel z normativního diskurzu. Postdemokracie podle nich představuje společnost ovládanou politickými elitami, které omezují vliv veřejného mínění ve společnosti.

Rorty, americký postmoderní filozof, definuje postdemokracii jako stav, kdy stát bojující s terorismem přijímá opatření ve svých důsledcích omezující občanské svobody vlastních obyvatel (*Rorty, 2004*). Nezáleží na tom, zda se jich vzdávají dobrovolně anebo nikoli. Vlády se svých občanů často ani neptají, zda s takovými omezeními souhlasí. Rorty varuje, že tento proces může minimalizovat vliv veřejného mínění na řízení státu, což může ohrozit podstatu demokracie. Média mohou být v krajním případě donucena veřejně neinformovat o některých občanských postojích, například o případných protestech proti vládním opatřením. Nakonec i jakákoli kritika vlády ve věci boje s terorismem by mohla být označena za napomáhání teroristům (*Rorty, 2004, s. 10*). Nejrůznější mimořádná opatření (pokuty, sledování, zadržení a další) by potom mohla být použita i k potrestání anebo zastrašení kritiků.

Společnost, která projde erozí demokracie se podle Rortyho nedostává nutně do stavu Orwellova totalitarismu. Podle jeho názoru může jít o benevolentní despotismus, který připodobňuje ke zřízení současné Číny nebo jihovýchodní Asie. Rorty upozorňuje, že by přijímání protiteroristických opatření přijímaných státem bez veřejné diskuze mohlo být v konečném důsledku stejně nebezpečné jako samotná činnost teroristických skupin. Válka proti terorismu by mohla být potenciálně ještě nebezpečnější než terorismus sám. Cesta z tohoto bludného kruhu spočívá podle Rortyho v podněcování zájmu občanů o záležitosti „státního tajemství“ – o zbrojení, o činnost tajných služeb, o zahraničněpolitické akty a podobně. Občané mají stát nutit k tomu, aby je o svých bezpečnostních krocích informoval a vysvětloval jim je. Jedině tak se podle jeho názoru lze vyhnout hrozbě postdemokracie.

Postdemokracie se v uplynulých letech dostala i do oboru *politické sociologie* (Crouch, 2004). Ta ji definuje obdobným způsobem jako Rorty; politický systém ovlivňuje menšina, která je mnohem aktivnější než masy lidí. Ti mohou být v delším období tímto vývojem odrazováni od zájmu o věci veřejné a o politiku se přestávají zajímat. Volby pro ně nejsou automatickým projevem jejich občanských práv, v této fázi musejí být k účasti na nich přesvědčováni kampaněmi řízenými shora (Crouch, 2004, s. 20–21). Úloha občanů je podle Croucha, britského sociologa, minimalizována do podoby manipulovaných, pasivních účastníků.

Politické elity se v období postdemokracie naučily řídit a manipulovat požadavky veřejnosti. Politické manipulace umožňují zjišťovat názory veřejnosti, ale prospěch veřejnosti zaručit nedokážou. Politici jsou podle Croucha „kupčičky“, zjišťujícími tužby veřejnosti, na něž reagují sliby, které jim mohou zajistit (znovu)zvolení. Crouch vidí tento proces jako parabolu, jejíž vrchol představuje demokracii. Stoupající křivku před tímto vrcholem definuje jako predemokracii, klesající křivku za tímto vrcholem definuje jako postdemokracii. Tato postdemokracie není stavem nedemokratickým, je stále velmi komplexní, ale význam vrcholu – demokracie – je v této fázi již redukován (Crouch, 2004, s. 20–21).

Oproti Rortymu, podle něhož na prahu postdemokracie už stojíme, ale tento vývoj ještě můžeme odvrátit, Crouch vidí už v současnosti řadu symptomů, svědčících o nástupu postdemokracie. Crouch tyto symptomy identifikuje na více hladinách, jednu z nich tvoří například projevy ekonomického globalismu. Zmiňuje se ovšem i o vlivu teroristických aktivit a boje s terorismem. Právě vývoj v USA a v Evropě po roce 2001 podle jeho názoru dokládá současné projevy postdemokracie – státy obhajují právo na státní tajemství ve větší míře než doposud, odmítají přezkoumávat státní aktivity, naopak si přisvojují právo na dohled nad svými občany a narušují jejich práva na soukromí (Crouch, 2004, s. 14).

Postdemokracií označují Rorty i Crouch takové uspořádání společnosti, které sice není nedemokratické, ale vliv občanů na rozhodovací procesy je v něm manipulacemi politických elit redukován. Menšina (politické elity) ovládá většinu, která postupně rezignuje na možnost ovlivňovat veřejné dění. To se mimo jiné odráží i v nezájmu mas o politiku a v poklesu účasti na volbách. K hlavním znakům patří: hlavní slovo při rozhodování má menšina (politické elity); názor veřejnosti není pro ovládající menšinu rozhodující a marginalizuje ho; v důsledku politických manipulací má veřejnost malý zájem o věci veřejné; v krajním případě dochází k omezování osobních svobod.

Právě tyto manipulace mohou být důsledkem sekuritizačního procesu, někteří hovoří dokonce až o (nespecifikované) hypersekuritizaci: „*Koncept bezpečnosti se stal komplexnější a rozptýlené hrozby... jako terorismus... přinášejí riziko... hypersekuritizace – která je patrná v USA po událostech 11. září – umožňující narušování občanských práv bez přímého propojení na určité, přesně určené hrozby*“ (Liberty & Security Challenges, 2005 c). Právě proto je důležité, aby veřejné mínění dostalo prostor k veřejné diskuzi, mimo jiné i prostřednictvím nevládních organizací, zabývajících se lidskými právy a jejich dodržováním.

PROTITERORISTICKÁ OPATŘENÍ VYBRANÝCH ČLENSKÝCH STÁTŮ EU

Na příkladě tří vybraných států – členů EU – chce stať zjistit, zda v nich již sekuritizace terorismu probíhá a pokud ano, tak v jaké míře. Tedy zda jde zatím jen o tzv. sekuritizační krok, anebo o úplnou sekuritizaci. Stať analyzuje tři státy – Velkou Británii, Francii a Itálii. Jde o státy, které mají s bojem proti terorismu dlouholeté zkušenosti, z toho Velká Británie má s útokem nejčerstvější zkušenost (červenec 2005) a Itálie vnímá hrozbu teroristického útoku jako velmi aktuální. Kromě toho jde o státy, jejichž opatření jsou předmětem časté kritiky především ze strany nevládních organizací.

V souladu se studiem sekuritizace stať analyzuje politický diskurz sekuritizačních aktérů, zde národních vlád. Prezентuje veřejná vystoupení členů vlád vybraných států, kteří odpovídají za vnitřní bezpečnost státu; obvykle jimi jsou premiér a ministr vnitra. Pomocí průzkumů veřejného mínění se stať pokusí odhadnout skutečnost, zda obyvatelstvo sekuritizaci terorismu přijímá. Následně se zmíní o některých mimořádných opatřeních, která jsou výsledkem sekuritizačního procesu. Stať si primárně vybírá právě mimořádná opatření, na nichž lze proces sekuritizace dokumentovat. Nezpochybňuje však racionalitu všech přijímaných opatření *en bloc*, všímá si právě jen těch opatření, která z obecně platných norem, obvykle právního charakteru, vybočují. Kroky, které stať uvádí, patří k těm nejkritizovanějším. Kritizují je mezinárodní organizace na ochranu lidských práv (Human Rights Watch, Privacy International, European Civil Liberties Network a další), nezávislí novináři (United Press International, The Economist a další), odborníci z řad akademiků a výzkumníků (Balzacq, Bunyan, Carrera, Heyes a jiní) i odborná veřejnost (ALCEI – Electronic Frontier Italy, European Digital Rights a podobně). Jejich výtky však vlády nezřídka neberou vážně a jejich kritiku zpochybňují. Právě v tomto momentu se nabízí úvaha o postdemokracii, k níž by Evropa mohla při pokračování současného trendu v delším období dospět.

Velká Británie

Britská vláda se snaží terorismus sekuritizovat, svědčí o tom probíhající politický diskurz. Vláda ale přitom naráží na odpor institucí, ať už je to Sněmovna lordů, soudci, anebo i odborná veřejnost. O sekuritizaci svědčí jak projevy premiéra Tonyho Blaira, tak i projevy ministra vnitra Charlese Clarka. Tony Blair dával najevo ve svých projevech po útocích v Londýně velké emoce, často zdůrazňoval otázky spojené s národní identitou: Britové se nedají zastrašit, budou demonstrovat své hodnoty, jejich život bude „*business as usual*“. Upozorňoval na nutnost „*chránit náš způsob života*“, na to, že „*pravidla hry se mění*“ a podobně (Statewatch, 2005 e, s. 1; Watch your mouth, 2005, s. 29). Přitom už *Terrorism Act* (2000) byl prezentován jako „*reakce na stav mimořádných okolností*“. Poslední návrhy na ještě přísnější opatření v rámci boje s osobami podezřelými z teroristické činnosti (listopad 2005) Blair v Dolní sněmovně doprovázel komentářem, v němž zdůraznil, že „*nesouhlas znamená ohrožení bezpečnosti země*“ (After the defeat, 2005, s. 43).

Když Sněmovna lordů odmítala schválit legislativu, umožňující uvalit kontrolní opatření na osoby podezřelé z terorismu, a chtěla navýšit důkazní břemeno, Blair apeloval na poslance, že „*je čas brát věci vážně. Pravomoci potřebujeme k ochraně bezpečnosti obyvatelstva této země a nelze dovolit lordům, aby si se zákonem pohrávali*“ (Blair odsoudil..., 2005, s. 9). Lordi neprotestovali proti přitvrzení boje s terorismem, pouze chtěli přijímanou legislativu více přiblížit právním tradicím Velké Británie. V podobě, v jaké byla nakonec přijata, přesouvá soudní pravomoci do pravomocí ministra vnitra, který o uvalení kontrolních opatření rozhoduje. Moc výkonná tím uzurpuje pravomoci soudní. Podle některých „*tento zákon útočí na formální oddělení moci [ve státě – poznámka autorky]*“, a dokonce „*zpochybňuje habeas corpus*“ (Paye, 2005). Právě v této kauze Blair vystupoval jako sekuritizační aktér, prosazující mimořádná opatření s odvoláním na extrémnost situace.

Charles Clarke, ministr vnitra, upozorňoval na nutnost znovu zvážit rovnováhu mezi občanskými svobodami a bezpečností v podobě, v jaké ji zakotvuje *Evropská úmluva o lidských právech*. Říkal, že „tato rovnováha neodpovídá okolnostem, kterým nyní čelíme“ (Hayes, 2005 b, s. 1). O tom, že jiná cesta k dosažení vnitřní bezpečnosti v Evropě neexistuje, přesvědčovala i šéfka britské tajné služby MI5, Eliza Manningham-Bullerová, při svém projevu v Haagu v září 2005: „... občanských svobod si všichni ceníme a nepřejeme si dělat nic, co by je mohlo zničit... Ale svět se změnil a je třeba vést diskuzi o tom, zda nějaká eroze toho, čeho si všichni ceníme, by mohla být nezbytná“ (Statewatch, 2005 e, s. 4).

Způsob, jakým vláda britskou veřejnost přesvědčuje o nezbytnosti přijímání nových, radikálnějších kroků k boji s terorismem, svědčí o sekuritizaci této otázky. Ani Sněmovna lordů se svou snahou o veřejnou diskuzi projednávaných opatření příliš neuspěla. Jde však jen o sekuritizační krok, anebo o plnou sekuritizaci? Na to odpověděl průzkum veřejného mínění, který koncem roku 2005 zveřejnil Eurobarometer. Podle něj došlo ve Velké Británii k „nárůstu o 20 procentních bodů proti předcházejícímu roku (ze 14 % na 34 %)“ (Eurobarometer, 2005, s. 8) právě u terorismu.¹¹ Přesvědčení Britů o nutnosti přijímání mimořádných opatření však není tak velké a zdá se, že se Velká Británie zatím nachází ve fázi sekuritizačního kroku. Pro tuto skutečnost svědčí i hojnost veřejných a často kritických diskuzí na téma bezpečnost a osobní svobody.

Dále budu analyzovat charakter přijímaných opatření ve Velké Británii. Některá z nich je možné – v souladu s britskými sekuritizačními aktéry – označit adjektivem „mimořádná“. Velká Británie již před útoky ze září 2001 přijala řadu norem namířených proti terorismu, měla totiž dostatek zkušeností s bojem proti IRA. Prvními rámcovými opatřeními byly *Terrorism Act* (2000) a *Regulation of Investigatory Powers Act*, která problematiku ošetřovala velmi komplexně. Umožnila policii zadržovat osoby za účelem výslechu – a bez sdělení obvinění – po dobu sedmi dní (v roce 2004 byla tato lhůta prodloužena na 14 dní a koncem roku 2005 dokonce na 28 dní); umožnila prohledávání prostor bez příkazu k domovní prohlídce; při vyhlášení „stavu nebezpečí“ rozšiřuje policejní pravomoci a podobně (Hayes, 2005 b, s. 1–2).

Po útocích z 11. září Velká Británie obohatila protiteroristickou legislativu přijetím zákona s dočasnou platností – do března 2005 (*The Anti-terrorism, Crime and Security Act /2001/*). Už před vypršením jeho platnosti byl počátkem března 2005 přijat *Prevention of Terrorism Bill*, který předchází zákon modifikuje s mírným posunem ve prospěch dalších mimořádných opatření. Už první zákon (*Terrorism Act*) organizace na ochranu lidských práv silně kritizovaly. Situace se ale nezměnila ani po přijetí druhého zákona, spíše naopak (Mantouvalou, 2005, s. 1–4). Hlavní kritika upozorňovala na skutečnost, že se zákony odchyľují od ustanovení *Evropské úmluvy o lidských právech*, i když její zásady Velká Británie přijala. Například Výbor pro prevenci mučení (zpráva z roku 2005) shledal závažné nedostatky v případech zadržení a věznění osob podezřelých z teroristické činnosti (některým osobám nebylo umožněno spojit se s právníkem, bylo porušeno právo na spravedlivý proces a další).

Prevention of Terrorism Bill (2005) přinesl zcela nový prvek – osoby podezřelé z teroristické činnosti nemusejí být zadrženy, ale mohou být podrobeny tzv. kontrolním opatřením. Tato opatření jsou však neméně kontroverzní: umožní držet osoby podezřelé z terorismu v domácím vězení, zakázat jim užívání telekomunikačních prostředků anebo styk s určenými osobami a podobně. Podezření z teroristické činnosti nemusí být přitom opřeno o jakékoli evidentní, policejní a soudně doložené důkazy, stačí k tomu pouhé podezření ministra vnitra. Tato skutečnost jednak popírá princip presumpce nevinny (*The stuff of nightmares*, 2005, s. 33) a jednak může být snadno zneužitelná (Paye, 2005). Kontrolní opatření kritizoval i Vysoký komisař Rady Evropy pro lidská práva a upozornil na nezbytnost ochrany osobních svobod a práva na spravedlivý proces. Kontrolní opatření mají být v polovině roku 2006 přehodnocena. Výsledek přehodnocování ale nelze nyní předjímat.

Bezprostředně po útocích na veřejnou dopravu v Londýně v červenci 2005 se objevila další opatření, týkající se deportací cizinců, kteří šíří nenávist mezi skupinami občanů anebo přímo podněcující k terorismu. Deportace mají podléhat soudnímu přezkoumání, nicméně meze nepřipustného chování, pro něž mohou být cizinci z Velké Británie vyhoštěni, jsou nastaveny poměrně široce. Samotné deportace mají své racionální jádro, neřeší však skutečnost, že deportované osoby mohou být v cílových zemích vystaveny nelidskému zacházení (k takovým zemím patří Egypt, Alžírsko a další). To zcela odporuje *Evropské úmluvě o lidských právech*. Britská vláda chtěla tento rozpor vyřešit bilaterálními dohodami, podle nichž by v cílových destinacích nemělo deportovaným osobám hrozit žádné riziko. Britští soudci však dali najevo, že mají v úmyslu se řídit úmluvou, nikoli podobnými dohodami (*Šafaříková, 2005, s. 7*).

Francie

Sekuritizace terorismu ve Francii naráží na protesty ze strany nevládních organizací a odborné veřejnosti. Vládní představitelé odpovědní za vnitřní bezpečnost se orientují na tvrdou linii v boji proti terorismu. Podle slov ministra vnitra, Nicolase Sarkozyho, je francouzská protiteroristická politika založena na principu „nulové tolerance“ (*The French lesson, 2005, s. 25*). Sarkozy neopomíná ve svých vystoupeních zdůrazňovat vysokou pravděpodobnost ohrožení Francie, jmenovitě Paříže, teroristickými aktivitami a tuto tvrdou linii obhajuje jako jedinou možnou. Nová legislativa podle jeho názoru pomůže bojovat s terorismem a chránit francouzské občany před tímto nebezpečím (*Bryant, 2005, s. 1*). Premiér Dominique de Villepin řekl, že boj s extremismem je nezbytný a musí být veden „všemi prostředky“ (*Whitlock, 2004*). Nezbytnost přijímání nové legislativy ale zpochybňoval například zástupce socialistů, Christophe Caresche, nebo předseda Francouzské ligy pro lidská práva, Jean-Pierre Dubois, podle nichž má Francie velmi efektivní protiteroristickou legislativu už od roku 1986 (*Bryant, 2005, s. 1*). Socialisté dokonce vyjadřovali obavy, že Francie má namířeno k policejnímu státu (*Lefebvre, 2002, s. 1*).

V listopadu 2005, když Národní shromáždění projednávalo nový zákon pro boj s terorismem, Sarkozy poslance upozornil, že zákon dává Francii „efektivnější arzenál a větší pravomoc... k zabránění katastrofy“ (*BBC News, 2005*). Národní shromáždění přijalo zákon pohodlnou většinou 373 : 33 hlasů. Jak si ale všímá *United Press International*, otázka boje proti terorismu se ve Francii stala politickým tématem tím spíše, že v roce 2007 mají proběhnout prezidentské volby (*Bryant, 2005, s. 1*). Jak Sarkozy, tak de Villepin (bývalý ministr vnitra a současný premiér) se o tento post chtějí ucházet. Tvrdá protiteroristická politika se stává nejen prostředkem ke snížení rizika islámského extremismu, ale nepřímo i volebním tahem, který může zvýšit šanci na zvolení.

Pokud jde o veřejné mínění a o přijetí sekuritizačních kroků vlády, teroristickou hrozbou považovalo v roce 2003 za reálnou 50 % obyvatel, z toho pouze 11 % jako velmi silnou (*Eurobarometer, 2003*). Sarkozy však neměl mezi občany až do nedávných pouličních nepokojů velkou podporu pro svá tvrdá opatření. Ale právě pouliční nepokoje, razantní vyjádření a kroky směřující k jejich zastavení mu tuto podporu získaly. Podle zpravodajství ČT důvěřovalo koncem roku 2005 Sarkozymu až 70 % obyvatel (*večerní zpravodajství ČT ze dne 17. 11. 2005*). Zdálo by se, že od sekuritizačního kroku má Francie nakročeno k plné sekuritizaci, neboť veřejnost začala politická prohlášení a bezpečnostní opatření přijímat a podporovat. Nicméně ve Francii probíhají časté veřejné diskuze, upozorňující na nebezpečí, která tato tvrdá opatření skrývají, zejména ve smyslu hrozící eroze lidských práv a svobod (*Whitlock, 2004; Human Rights Watch, 2005; Lerougetel, 2005 a další*).

Tvrdá protiteroristická opatření nejsou ve Francii ničím novým, země má dost zkušeností s islámským terorismem již od dob boje Alžírsku za nezávislost. V současné Francii spočívá boj s extremismem na třech pilířích: zvýšený dohled, ofenzivní pronásledování a přísný trestněprávní systém (*The French lesson, 2005, s. 25–26*). Institut zvýšeného do-

hledu Francie uplatňuje již od roku 1995, kdy alžírští teroristé podnikli útoky na Paříž. Zvýšený dohled uplatňují policejní skupiny především na muslimské aktivity. Tento dohled by však neměl být plošný, to by odporovalo lidskoprávním zásadám, které se zrodily právě ve Francii. Tajné služby proto vytypovaly tři skupiny, které systematicky a podrobně sledují z důvodu možného náboru teroristů – islámské konvertity; občany, kteří bojovali v Iráku a mohli absorbovat násilnické názory; skupiny, k jejichž radikalizaci mohlo dojít ve vězení (francouzští muslimové tvoří 10 % populace, ve vězení ale tvoří většinu vězňů).

Ofenzivní pronásledování spočívá v provádění razíí v místech, která mohou být útočištěm extremistů. Záminky těchto razíí jsou různé – zdravotní, bezpečnostní či daňové kontroly – a jejich provádění často balancuje na hraně zákona (*The French lesson, 2005, s. 25–26*). V roce 2004 bylo provedeno 88 takových razíí, které se dotýkaly zhruba 1200 osob, z nichž 185 bylo vzato do vazby a osm trestně stíháno. Tato pronásledování mají za úkol nikoli odhalovat připravované násilné útoky, ale vůbec od takové přípravy odrazovat. Hlavním cílem je signalizace nepřipustnosti jakýchkoli projevů ohrožujících bezpečnost a jejich přísné potrestání. Z krátkodobého hlediska je tato taktika nepochybně úspěšná, v dlouhém období může přinést problémy, které se ostatně ve Francii už projevily v podobě pouličních nepokojů z konce roku 2005. Ofenzivní pronásledování přispěla k tomu, že dokonce i tzv. druhá generace přistěhovalců žijících na území Francie se cítí frustrovaná postavením „druhořadých občanů“. Tato frustrace se projevila v násilnostech, které dokonce vedly k vyhlášení výjimečného stavu.

Přísný trestněprávní systém se odráží ve skutečnosti, že osoba podezřelá z terorismu může být zadržena až 96 hodin bez sdělení obvinění. Od roku 1996 mohou soudci zajistit osoby z důvodu jejich kontaktů s delikventy, spojenými s teroristickými aktivitami. Maximální trestní sazba činí v současnosti deset let, ovšem ministr spravedlnosti ji chce zvýšit o pět let. Dnešní Francie vykazuje rovněž velké aktivity, které vedou k vyhošťování radikálních islámských kazatelů.

O nové protiteroristické legislativě „předkladatelé říkají, že omezí hrozbu islámského extremismu, a kritici se obávají, že bude omezovat základní svobody s minimálními výnosy“ (*Bryant, 2005, s. 1*). Nevládní organizace, dohlížející na dodržování lidských práv, zpochybňovaly nutnost přijímat novou legislativu. Upozorňovaly na to, že tuto oblast má Francie dobře ošetřenou už od roku 1986 a činnost policejních orgánů je jimi dostatečně podpořena. Podle předsedy Francouzské ligy pro lidská práva, Jeana-Pierra Duboise, „každý další teroristický útok v Evropě vyvolává další vlnu ještě přísnějších protiteroristických opatření. Ta se stále více blíží do stavu, kdy každý občan bude potenciálně podezřelý... to může být začátek budování evropské společnosti po vzoru Velkého bratra.“ (*Bryant, 2005, s. 1*.) Nový zákon vstoupil v platnost koncem roku 2005.

Zákon mimo jiné rozšířil pravomoci policejních orgánů k užívání kamerového dohledu a sledování občanů cestujících do rizikových regionů (například do Afghánistánu) anebo jim umožnil monitorovat telefonní linky a internetové kavárny. Záznamy telefonních hovorů mají být archivovány podle nového návrhu minimálně rok, obrazové záznamy z bezpečnostních kamer potom déle než jeden měsíc.

Itálie

Itálie již terorismus plně sekuritizovala a veřejnost sekuritizační kroky většinou přijímá. Terorismus je představován jako hrozba, která ohrožuje životní zájmy země. Proto je třeba s ním bojovat všemi prostředky a „*Itálie se nezastaví před ničím, aby mohla s terorismem bojovat*“ (*Celeste, 2005*). Italský premiér Silvio Berlusconi po útocích na USA zdůrazňoval nadřazenost západní civilizace, kterou Západ musí bránit. Dokonce apeloval na to, že by Západ měl bojovat s islámem stejně jako bojoval s komunismem (*Standish, 2001*). Giuseppe Pisanu, italský ministr vnitra, deklaroval, že „*nebezpečí, kterému musíme čelit, je velmi závažné a musíme se mu postavit všemi dostupnými prostředky prevence*“.

a odporu“ (*aljazeera.net*, 2005). Prohlásil však, že kvůli boji s nepřáteli svobody určitě nechce omezit svobody veřejné. Tímto prohlášením uklidnil středolevou opozici, jejíž neoficiální vůdce Romano Prodi podporuje konkrétně zaměřená opatření před plošnými (*The next target*, 2005, s. 27). Nicméně Pisanu v praxi sám intervenue ve prospěch tvrdších a ostřejších opatření pro boj s terorismem (*Statewatch*, 2005 c, s. 1–2; *aljazeera.net*, 2005), protože „*terorismus klepe na dveře Itálie*“ (*The next target*, 2005, s. 27). Pisanu přijímaná opatření nehodnotí jako výjimečná, ale jako opatření, která stávající normy zpřísňují a vyostřují tak, aby byly účinnější v boji s terorismem.

Některé vládní strany krajní pravice jdou ve svých prohlášeních ještě dále a vyjadřují se militantněji. Jde o představitele Národní aliance anebo Ligy severu, která by dokonce přivítala, aby vláda vyhlásila terorismu válku a v tom smyslu také přijímala legislativu (*The next target*, 2005, s. 27). Boj proti terorismu italská vláda institucionalizovala založením Strategického protiteroristického analytického výboru, v němž se scházejí zástupci všech domácích donucovacích orgánů a tajných služeb. Výbor má identifikovat potenciální hrozby (do září 2005 jich bylo přes 140) a navrhnout účinná opatření (*Ministero dell'Interno*, 2005, s. 1).

V Itálii plná sekuritizace terorismu již probíhá, jak dokládají průzkumy veřejného mínění. Už v roce 2003 považovalo terorismus za bezprostřední riziko 62 % obyvatel, z toho 17 % v něm vidělo velmi silnou hrozbu (*Eurobarometer*, 2003). Průzkum deníku *Corriere della Sera* z roku 2005 ukázal, že teroristické útoky považuje za vážné riziko už 82 % respondentů, z toho 66 % je pokládá za reálné v průběhu několika příštích měsíců (*The next target*, 2005, s. 27–28). Protiteroristická opatření navíc legislativní orgány přijímají v zásadě bez viditelnějších veřejných diskuzí (jiné je to ovšem v případě italské účasti v Iráku). Od sekuritizačního kroku, kdy sekuritizační aktéři musejí veřejnost o nutnosti přijímat mimořádná opatření přesvědčovat s velkou naléhavostí, se Itálie dostala do fáze plné sekuritizace. Veřejnost totiž tuto nutnost už většinou přijímá. Proti novému protiteroristickému zákonu ze srpna 2005 se dokonce ani nezformovala žádná významná opozice, a to i přes to, že „*Itálie má [jinak – poznámka autorky] zdravou protestní kulturu*“ (*Celeste*, 2005).

Protože Itálie aktivně podporovala americkou politiku v Iráku, v zemi roste obava z bezprostředních teroristických útoků (*The next target*, 2005, s. 27–28). Itálie proto zmnožuje a zpřísňuje protiteroristické aktivity. Nový protiteroristický zákon vstoupil v platnost dne 1. 8. 2005. Rozšiřuje spektrum činností, které zákon označuje za teroristické a které musejí být podřízeny přísnějšímu režimu: nábor teroristů a/nebo jejich výcvik; poskytování informací o výbušninách a o zbraních anebo jednání s teroristickým záměrem. Přísnějšímu sledování se musejí podvolit i osoby, které pracují s výbušninami, pilotují letadlo anebo pracují jako letečtí instruktoři.

Zákon ale neřeší základní slabinu italské protiteroristické politiky – roztříštěnost kompetencí mezi donucovacími orgány. Navíc nově dává pravomoc vyhledávat a zadržovat osoby podezřelé z teroristické činnosti i armádě. Okamžité vyhoštění osoby, jejíž setrvávání na italské půdě by směřovalo k podporování teroristické činnosti, může podle zákona nařídít i policejní prefekt. Tyto osoby pak mohou být zadrženy a vyslýchány bez sdělení obvinění a bez přítomnosti právníka až 24 hodin (dříve to bylo pouze 12 hodin). Toto ustanovení se stalo předmětem kritiky *Amnesty International*, protože podle ní zákon, umožňující vyslýchat zadržené osoby bez přítomnosti právníka, porušuje právo na spravedlivý proces.

Společnosti poskytující telekomunikační služby budou mít podle nového zákona povinnost shromažďovat údaje o osobách, které u nich získaly SIM kartu, a to včetně údajů z identifikačních průkazů. Ke své činnosti budou nově potřebovat státní licenci, v níž se k výše uvedeným aktivitám musejí zavázat. Uchovávání záznamů o telefonních hovorech je nutné po dobu minimálně 30 měsíců.¹² Provozovatelé internetových kaváren (a poskytovatelé jakýchkoli jiných komunikačních služeb) musejí podle nového zákona okopíro-

vat identifikační údaje z pasů svých zákazníků a zakoupit software, jenž uchovává odkazy na všechny stránky, které zákazníci navštěvují. Tento „seznam“ má pak provozovatel povinnost pravidelně předávat příslušnému místnímu policejnímu velitelství. Italská společnost pro svobodu elektronické komunikace (*Associazione per la liberta nella comunicazione elettronica interattiva*) obvinila vládu, že přijala zákon nerozlišující mezi prevencí a represí (*ALCEI, 2005, s. 2*).

Závěrem

Případové studie ukazují, že proces sekuritizace probíhá v různých státech na různých úrovních. Z vybraných států je pouze Itálie státem, v němž proběhla plná sekuritizace terorismu. Italská vláda terorismus sekuritizuje, italská veřejnost je o bezprostřední teroristické hrozbě většinou přesvědčena a bez větších výhrad přijímá i mimořádná opatření. Naproti tomu Francie a Velká Británie se zatím nacházejí ve fázi sekuritizačního kroku. Francouzská a britská veřejnost ještě není o navrhované mimořádné legislativě příliš přesvědčena. V těchto státech se poměrně často vedou veřejné diskuze, které kritizují mimořádná opatření i jejich dopady na některé demokratické zásady těchto států.

Kritika nepochází jen z veřejných diskuzí, ale někdy i z institucionálních struktur, a to především v případě Velké Británie. Důvody spočívají jistě i v liberálních tradicích Velké Británie a Francie. I tyto státy jsou však blízko k plné sekuritizaci. Přijímaná legislativa mnohdy bezprostředně ohrožuje některá občanská práva, jak stať na několika příkladech ukazuje. Minimálně je ohroženo právo na soukromí, právo na spravedlivý proces anebo princip presumpce nevinoty. Právě sekuritizace může vytvořit předpoklady pro postdemokraticky uspořádanou společnost, která však – i díky veřejným diskuzím – není v současnosti bezprostředním scénářem vnitřního vývoje vybraných států.

PROTITERORISTICKÁ OPATŘENÍ EU

Postupy, které se prosazují v členských státech, se prosazují i na unijní úrovni. Unijní legislativa pro boj s terorismem odráží národní legislativu, a to včetně politického diskurzu. Podporují ji totiž stejní politici, a proto stať politický diskurz v případě protiteroristické politiky EU nesleduje. Současnou podobu společných protiteroristických aktivit významným způsobem ovlivňují zkušenosti a národní legislativa členských států. Tato část stať chce pouze dokumentovat, že i v případě protiteroristické komunitární legislativy dochází k replikaci stejných postupů a výsledků jako u členských států. Stejně jako v národních státech i v Unii politická reprezentace navrhuje a přijímá opatření svým charakterem mimořádná.

Poslední průzkumy veřejného mínění v EU ukázaly, že občané EU se o otázky, související s jejich bezpečností, nadměru zajímají. Při vyjmenování nejdůležitějších záležitostí, jimž by podle nich EU měla věnovat zvýšenou pozornost, se na třetím místě umístila zločinnost (za nezaměstnaností a ekonomickou situací). Za nimi pak následovaly imigrace a terorismus (*Wallace – Wallace – Pollack, 2005, s. 477*). Při hodnocení Unie v boji s terorismem se však názory občanů EU velmi liší. Ve Velké Británii hodnotí EU v této oblasti pozitivně 44 % občanů, ale ve Francii a v Itálii ji takto vnímá plných 62 % občanů (*Eurobarometer, 2004 a, s. 29*).

Spolupráce v boji proti terorismu není v EU ničím novým, už od roku 1975 se členské státy snažily o organizovanější spolupráci v rámci tzv. Trevi skupiny (*Terrorisme, Radicalisme, Extremisme et Violence Internationale*), (*Druláková, 2005, s. 18–20*). Od *Maastrichtské smlouvy* už dochází k postupnému zavádění užší spolupráce v oblastech justice a vnitřních záležitostí a od *Amsterodamské smlouvy* je EU budována jako prostor svobody, bezpečnosti a práva. V reakci na útok ze září 2001 přijala Evropská rada *Akční plán pro boj s terorismem*, později *Evropskou bezpečnostní strategii*, společnou definici terorismu, Rada ministrů dvakrát ročně aktualizuje seznamy nebezpečných jednotlivců nebo organizací, posílila bezpečnost letecké přepravy a podobně.

Budování prostoru „evropského veřejného pořádku“ reflektuje touhy lidí po bezpečnosti, ale se současným zachováním občanských svobod a spravedlnosti (*Wallace – Wallace – Pollack, 2005, s. 458*). Některé aspekty posledního vývoje, především ty, které souvisejí s bojem proti terorismu, této proklamaci neodpovídají. Pro ilustraci tohoto tvrzení použiji několik případů ze současné EU – inovaci databáze Schengenského informačního systému (SIS II), tzv. smlouvu Schengen III a uchovávání telekomunikačních dat. Každý z těchto příkladů totiž nabízí potenciál ke zneužití v neprospěch občanských svobod.

Schengenský informační systém

V současné době prochází revizí snad největší databáze EU – Schengenský informační systém (SIS). Stávající platforma SIS 1+ již kapacitně ani technicky nestačí rozšířenou EU a musí se reformovat na SIS II (systém „druhé kategorie“). Databáze neprochází pouze technickou inovací, ale i kvalitativními změnami; Rada ministrů rozšiřuje nejen počet orgánů s oprávněním nahlížet do databáze, ale i okruh informací, které mají být do databáze vkládány. Takové změny musejí být prováděny velmi precizně, protože databáze obsahuje citlivé osobní údaje. Dokonce i stávající databáze SIS 1+ má nevyřešené nedostatky. Jako příklad může sloužit širší interpretace článku 96 *Schengenské prováděcí úmluvy* (SPÚ)¹³ některými členskými státy, jak ukázala statistika z počátku roku 2005 (*Statewatch, 2005 b*). Vyplývá z ní, že 73 % údajů do této kategorie vložily pouhé dva státy – Německo a Itálie. Tuto kategorii vykládaly totiž velmi extenzivně a zapisovaly do ní i osoby, kterým se pouze nepodařilo získat v zemi azyl. Takový výklad odporuje ustanovením článku 96 SPÚ a bezprostředně ohrožuje práva uprchlíků.

Databáze SIS II se proti předchozímu stavu ještě rozšíří o kategorie jako „děti, které by neměly opustit schengenský prostor“, „násilní výtržníci“ anebo „osoby podezřelé z teroristické činnosti“. První z nich nevyvolává žádnou kontroverzi, může totiž efektivně zabránit únosům dětí mimo jiné v případech sporů o porozvodovou péči. Druhé dvě kategorie jsou už spornější, nemají totiž přesně definovaný rámec. Za „násilné výtržníky“ návrh pokládá nejen fotbalové chuligány, ale i demonstranty. Takové osoby mohou být však registrovány už nyní, a to buď podle článku 96 SPÚ, anebo podle článku 99 SPÚ. Kromě nadbytečnosti v sobě skrývá tato nová kategorie mnohem větší riziko omylů, ať už skutečných, vyplývajících z nedorozumění, anebo záměrných.

K novelizaci patří i rozšíření počtu uživatelů databáze. Dosud mají do SIS 1+ přístup orgány policejní, pohraniční, imigrační a celní správy, celkem více než 125 000 přístupových míst (*Hayes, 2005 a*). Nově k nim přibudou další kategorie uživatelů, které již Rada schválila – úřady evidující dopravní prostředky, Europol, Eurojust a žalující orgány. Rozšíření počtu uživatelů ale neodpovídá článku 101 SPÚ, který uvádí, že právo přímo vyhledávat údaje uložené v SIS „je vyhrazeno výlučně orgánům příslušným pro: a) provádění kontrol na hranicích; b) provádění jiných policejních a celních kontrol ve vnitrozemí, jakož i jejich koordinaci“. Cílem SIS je podle článku 93 SPÚ „chránit veřejný pořádek a veřejnou bezpečnost, včetně bezpečnosti státu“, ale přístup Europolu (s vlastní databází) a Eurojustu význam databáze SIS II posune. Stane se i nástrojem pro vyšetřování a potlačování aktivit organizovaného zločinu.

Schengen III

Smlouva o prohloubení přeshraniční spolupráce, zejména v oblasti boje proti terorismu, přeshraniční zločinnosti a ilegální migrace byla podepsána 27. 5. 2005 v německém městečku Prüm mezi sedmi členskými státy EU. Tato smlouva bývá tiskem označována jako Schengen III, což není zcela přesné. Schengen III stojí mimo politicko-právní rámec EU a netvoří součást schengenského *acquis*. Přesto toto označení vystihuje ideovou i obsahovou stránku této smlouvy. Smlouva dosud nevstoupila v platnost, musí ještě projít ratifikačním procesem ve všech národních parlamentech signatářských států.

Smlouva upravuje především výměnu informací, které se týkají následujících oblastí – DNA, otisků prstů, motorových vozidel, politických demonstrací a ostatních masových událostí, prevence teroristických útoků, leteckých bezpečnostních doprovodů, ilegální migrace a společných intervencí. Některé databáze budou muset teprve vzniknout (například DNA), jiné budou využívány v podobě stávajících národních databází. Pro všechny oblasti budou nově určena kontaktní místa, mezi nimiž bude spolupráce probíhat. V případě databáze o politických demonstracích a o ostatních masových událostech se v podstatě legalizuje stávající praxe, kdy při příležitosti větších schůzek některých mezinárodních organizací (například G-8 či NATO) bývají vypracovány seznamy „nechtěných účastníků“. Ti nemusejí být v krajním případě vpuštěni do země, kde se událost mezinárodního významu koná.

Schengen III potvrzuje euroatlantický trend proliferace databází, shromažďujících citlivé osobní informace. Globální koalice proti dozoru (*Global Coalition against Surveillance*), která reprezentuje více než sto světových nevládních organizací, věnujících se lidským právům, vidí v tomto trendu hrozbu „globální registrace a dozorcující infrastruktury“. Koalice varuje před snahami registrovat světovou populaci plošně, což současné technologie umožňují. Už nyní dochází podle zprávy Globální koalice k nadužívání informací o jednotlivcích z nejrůznějších databází – k uzavírání hranic před uprchlíky či aktivisty, k zásahům proti disentu, k zadržování osob bez odpovídajících obvinění a podobně (*Statewatch, 2005 d*). Masový dohled prostřednictvím nejrůznějších databází v konečném důsledku podle názoru Globální koalice oslabuje demokratické instituce a snižuje bezpečnost jednotlivce.

Uchovávání telekomunikační dat

Evropská unie projednává od roku 2004 návrh směrnice na sledování a uchovávání telekomunikačních dat pro účely vyšetřování teroristických činů a těžkých zločinů. Souhlas s tímto opatřením se zvýšil zvláště po útocích v londýnském metru, kdy především tyto údaje napomohly k rychlejšímu dopadení pachatelů. Komise připravila návrh příslušné směrnice (COM(2005) 438 final)¹⁴ a v září 2005 ho předložila Radě a Evropskému parlamentu (EP) k projednání. Ten návrh nejprve odmítl s poukazem na to, že „odporuje článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech, který garantuje právo na respektování soukromí před zásahy veřejných orgánů“ (*Balzacq – Carrera, 2005, s. 3*). Koncem roku 2005 ale Parlament „ustoupil tlaku britského předsednictví a v prvním čtení návrh směrnice o uchovávání dat přijal“¹⁵ (*EurActiv.com, 2005*).

Předmětem záznamu nemá být samotný obsah hovoru (e-mailu, SMS a podobně), ale jen kdo, kdy, koho kontaktoval, z jakého spojení (telefonní číslo, e-mailová adresa) a jak dlouho spojení trvalo. Mají být evidovány i neúspěšné pokusy o navázání spojení. Data mají být uchovávána po dobu minimálně 24 měsíců. Komise si v návrhu ponechala možnost rozšířit kategorie údajů, které mohou být evidovány. Organizace, věnující se přenosu digitálních dat a ochraně lidských práv, se ve svém otevřeném dopise členům Evropského parlamentu vyjádřily k předkládané směrnici negativně (*Privacy International, European Digital Rights, 2005*). Její návrhy označily za invazivní, iluzorní a nelegální. Invazivnost podle nich spočívá v nadměrném zasahování do každodenního života člověka (telefonování, cestování, mailování a jiné). Identifikace podezřelých pomocí zpracování uchovávaných dat nepovede k automatickému zvýšení bezpečnosti, tuto kauzalitu organizace označily za iluzorní. Nelegálnost navrhované směrnice spočívá v bezprostředním ohrožení práva na soukromí, které evropské úmluvy garantují.

Diskuze o tom, do jaké míry je únosné sledovat občany v rámci zajištění jejich vlastní bezpečnosti, se objevily už před několika lety v souvislosti s používáním bezpečnostních kamer na veřejných prostranstvích. Názory na ně zdaleka nebyly jednoznačné, ale například v souvislosti s teroristickými útoky v londýnském metru, kdy se s jejich pomocí podařilo rychleji identifikovat pachatele, se jejich užívání nepochybně ještě rozšíří (ostatně

Paříž již oznámila svůj úmysl zavést je do metra ve větším množství než doposud).¹⁶ V tomto případě se dá jistě namítnout, že jde o pohyb ve veřejném prostoru, který narušuje soukromí. Pokud však bude sledováno používání telekomunikačních služeb u každého jednotlivce, můžeme už o zásahu do jeho soukromí mluvit.

Podle otevřeného dopisu (*Privacy International, European Digital Rights, 2005*) má stát povinnost upozornit občany na skutečnosti, které se mohou stát předmětem sledování. Každý občan musí dostat volbu – buď bude tyto skutečnosti respektovat a vyhne se sledování, anebo je bude vědomě porušovat a vystaví se tím sankcím podle zákona. Masové sledování tento právní princip popírá a používání telekomunikačních prostředků kriminalizuje. Konečně zdaleka ne všechny členské státy mají zavedeno ve svých právních řádech povinné uchovávání telekomunikačních údajů, a tudíž snaha o harmonizaci v této oblasti není podle jejich názoru legitimní.

* * *

V současné době lze v přijímaných normách členských států i EU jako celku vysledovat poměrně nebezpečný trend: opatření, která státy přijímají s cílem zvýšit bezpečnost a ochranu před teroristickými hrozbami, mohou v konečném důsledku ohrozit bezpečnost jednotlivce tím, že narušují jeho práva a svobody; „*lidská práva a občanské svobody mohou být výjimečnými bezpečnostními požadavky ohroženy a nakonec i ztraceny*“ (*Balzacq – Carreira, 2005, s. 1*). Tento bezpečnostní paradox stať dokumentuje na několika přijatých opatřeních. Ve Velké Británii to jsou například kontrolní opatření, ve Francii aktivní intolerance, v Itálii uchovávání záznamů o telefonních hovorech a řada dalších. V Evropě už převládá názor, že osobní svobody bude třeba přehodnotit v zájmu zachování bezpečnosti (viz projev šéfkyně britské tajné služby MI5, britského ministra vnitra Clarka anebo Rortyho esej).

Sekuritizace je aktem, který dává mimořádným a výjimečným opatřením šanci na přijetí. Sekuritizace probíhá ve třech fázích: nejdříve je identifikována bezpečnostní hrozba, kterou sekuritizační aktéři veřejnosti prezentují s velkou naléhavostí; ve druhé fázi se jim už podařilo veřejnost o hrozbách a o opatřeních přesvědčit a ta přijímá prezentovanou argumentaci v podstatě bez diskuzí; později sekuritizační aktéři navrhnou a přijímají mimořádná opatření. Tím je proces sekuritizace dokončen. Případové studie ukázaly, že terorismus se v současnosti ve vybraných členských státech v procesu sekuritizace nachází, ať už jako úplná sekuritizace (Itálie), anebo jako sekuritizační krok (Velká Británie a Francie).

Větší nebezpečí než v terorismu samotném spočívá v tom, že „*vytváříme represivní a defenzivní společnost*“ (*Liberty & Security Challenges, 2005 a*). Výjimečná opatření se stávají pravidlem, některá z nich mohou omezit lidská práva a svobody, ale vlády svým kritikům nenaslouchají. Ze sekuritizace se může stát „předstupeň“ postdemokratické společnosti, v níž je vliv občanů na věci veřejné minimalizován. Názor veřejného mínění – které v dlouhém období politická rozhodování stabilizuje – nemusí být v takové situaci pro politickou reprezentaci relevantní. V současnosti ale postdemokracie bezprostředně nehrozí ani evropským státům, ani EU. Zatím představuje negativní scénář, jehož realizace se nemusí vůbec uskutečnit.

Lze jistě namítnout, že tvrdá protiteroristická opatření jsou úspěšná, ale není zřejmé, že i při současných bezpečnostních opatřeních by nemohlo dojít k útoku podobnému tomu z 11. září. I když mimořádným opatřením přiznáme krátkodobou efektivnost, dlouhodobě přinášejí problémy. Příkladem může být politika ofenzivního pronásledování ve Francii, která krátkodobě přinesla výsledky, ale v dlouhodobé perspektivě se projevila negativně. Připomeňme si nedávné bouřlivé pouliční nepokoje, které byly projevem frustrace přistěhovalců podrobovaných mimo jiné právě ofenzivnímu pronásledování. Mimořádná opatření přinášejí zásah do spontánního řádu společnosti;¹⁷ dlouhodobě nemohou být efektivní, stejně jako v oblasti ekonomie – řízené tržní hospodářství vykazuje z krátkodobého hlediska úspěchy, ale v dlouhém období nefunguje.

Veřejnost by měla dostávat prostor k vyjádření nesouhlasu s navrhovanými mimořádnými opatřeními. Některá z nich se totiž mohou dostat do sporu s garancemi státu, že bude respektovat a chránit lidská práva a svobody. K tomu jsou signatářské státy vázány minimálně *Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod*, na niž se ve svých základních smlouvách odvolává i EU.¹⁸ Současná vnitrobezpečnostní politika členských států i celé EU se musí vypořádat se zásadní otázkou: Jak velký díl osobních svobod je třeba obětovat v zájmu bezpečnosti, aby přitom nebyla ohrožena kvalita demokracie?

¹ Liberty & Security Challenges (<http://www.libertysecurity.org>) je internetová prezentace projektů a výstupů 5. rámcového programu, podporovaného Komisí, generálním ředitelstvím pro výzkum, s názvem *The Changing Landscape of European Liberty and Security* (European Liberty and Security – ELISE). Tohoto výzkumu se účastní řada evropských univerzitních a výzkumných pracovišť.

² Europeizace je pojem, označující proces, v němž instituce a politiky EU ovlivňují národní instituce a politiky členských států. Studie o procesu europeizace sahají do 70. let 20. století (Wallace – Wallace – Pollack, 2005, s. 40).

³ V textu nerozlišuji mezi termíny osobní svobody, občanské svobody, občanská práva a jiné, které sice nejsou automaticky vzájemně zaměnitelné, ale pro význam stati to není podstatné.

⁴ Jde o školu, která vznikla na dánském Kodaňském institutu pro výzkum míru (COPRI). Představují ji zejména Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde a Morten Kelstrup. Činnost COPRI byla v roce 2002 ukončena. Podrobněji o kodaňské škole pojednává například Waisová, 2005, s. 61–76.

⁵ Na příkladu České republiky je tento rozdíl zřetelný v rozdělení kompetencí příslušných ministerstev: vnitřní bezpečnost – převážně Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti; vnější bezpečnost – převážně Ministerstvo obrany a Ministerstvo zahraničních věcí.

⁶ Buzan přidává i regionální systém a vnitrostátní skupiny, mající na bezpečnost vliv (Buzan, 1991, s. 116–134).

⁷ Ohrožení referenčních objektů pochází podle kodaňské školy z pěti základních sektorů (kategorií) – vojenského, politického, sociálního, ekonomického a environmentálního. Takto definované zdroje hrozeb nejsou však pro stať rozhodující. Je možné však konstatovat, že aktivity terorismu mohou být zdrojem víceméně všech typů hrozeb.

⁸ Desekuritizace znamená zpětné přesunutí určité bezpečnostní otázky z oblasti bezpečnosti do oblasti politické, což znamená opětovné uplatňování standardních demokratických procedur v rozhodování o dané otázce (například prostřednictvím zapojení veřejného mínění).

⁹ Ve stejném smyslu použil pojem postdemokracie i český prezident Václav Klaus ve svém projevu na tiskové konferenci během summitu Rady Evropy ve Varšavě (květen 2005). Podle něj je postdemokracie nežádoucí stav, kdy do běžného života lidí budou zasahovat nejrůznější nevládní organizace, přestože nemají mandát vzešlý z voleb a představují nové formy ohrožení lidské svobody (<http://www.radio.cz/cz/zpravy/66585> ze dne 16. 5. 2005).

¹⁰ Právě s takto definovanou postdemokracií pracuje akademická obec nejčastěji. Dokazují to mimo jiné internetové stránky Google Scholar (<http://www.google.com>), které po zadání hesla post-democracy na prvních třech místech uvádějí právě stati Rortyho a Croucha, které mají nejvyšší citační index.

¹¹ Rozlišit, zda nárůst je důsledkem autentického pocitu ohrožení obyvatelstva, anebo důsledkem manipulace, není v podstatě možné. Tento problém je společný pro všechny v textu použité průzkumy veřejného mínění. Formulaci závěrů o případné sekuritizaci terorismu to však zásadně neovlivňuje.

¹² Tento „institut“ byl nedávno využit při pátrání po fotbalových výtržnících, kteří byli sice vyfoceni, ale nebyli zadrženi. Italská policie umístila pořízené fotografie na své internetové stránky, od telekomunikačních společností získala telefonní čísla lidí, kteří byli v daném čase na daném místě (fotbalový stadion a okolí), odeslala několik tisíc SMS s žádostí o navštívení příslušných stránek a o pomoc s identifikací. Někteří z výtržníků se nakonec pod tíhou okolností přihlásili sami, takže akce byla úspěšná.

¹³ Článek 96 SPÚ zavádí kategorii osob, o nichž byl pořízen záznam za účelem odepření vstupu do schengenského prostoru. Hlavním důvodem takového záznamu je oprávněná obava z toho, že přítomnost cizince na území státu může znamenat ohrožení veřejného pořádku nebo bezpečnosti a ochrany státu (článek 96 odstavce 2 SPÚ).

¹⁴ Návrh doplňuje směrnici z roku 2002 (2002/58/EC), která ponechává členským státům na vlastním uvážení, zda budou od poskytovatelů telekomunikačních služeb požadovat dodatečné aktivity a za jakých podmínek.

¹⁵ Velká Británie pohrozila, že v případě nesouhlasu předloží návrh jako rámcové rozhodnutí Radě ministrů (nástroj třetího pilíře EU) a „přinutí Radu, aby přijala rámcové rozhodnutí o uchovávání dat, které půjde mnohem dále než původní návrh“ (EurActiv.com, 2005).

¹⁶ Průměrný obyvatel Londýna může být na své cestě do a z práce zaznamenán průmyslovými kamerami až 300krát.

¹⁷ Pojem [spontánní] řád výstižně definuje F. A. Hayek: „Řádem budeme nadále označovat ten stav věcí, v němž se velký počet prvků různých druhů má k sobě navzájem tak, že znalost nějaké prostorové nebo časové části celku nám umožňuje vytvářet správná očekávání, týkající se zbytku, nebo alespoň očekávání, která mají dob-

rou pravděpodobnost, že se ukáží jako správná.“ (Hayek, 1994, s. 43.) Spontánní řád je potom takový, který nebyl někým vytvořen, ale který vznikl jako „sebeutvářející“ (nebo také endogenní) systém.

¹⁸ Například Maastrichtská smlouva, článek F: „Unie bude respektovat základní práva, která zajišťuje Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, podepsaná v Římě dne 4. listopadu 1950, a která vyplývají z ústavních tradic společných členským státům, jako všeobecné právní principy Společenství.“

Literatura

- After the defeat (2005). The prime minister and his party. *The Economist*, November 12th 2005, s. 43–44.
- ALCEI (2005) – Electronic Frontier Italy: The repression of civil rights with the pretext of terrorism, <http://www.statewatch.org/news/2005/oct/08italy-rights.htm>
- Aljazeera.net (2005): Italy extends anti-terrorism powers, July 30th 2005, <http://english.aljazeera.net/NR/exeres/18A8E6A7-2E79-B860-8C6A2187F8F6.htm>
- Balzacq, T. – Carrera, S. (2005): The EU's Fight against International Terrorism. Security Problems, Insecure Solutions. Centre for European Policy Studies, CEPS Policy Brief No. 80 (July 2005).
- BBC News (2005): French MPs back anti-terror bill, 29. 11. 2005, <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/4482658.htm>
- Blair odsoudil změkčování zákona proti teroru (2005). *Právo*, 11. 3. 2005, s. 9.
- Británie: první deportace přijdou do několika dnů (2005). *Právo*, 25. 8. 2005, s. 5.
- Bryant, Elizabeth (2005): French anti-terrorism bill sparks debate. UPI (United Press International), <http://www.upi.com/InternationalIntelligence/view.php>
- Bunyan, Tony (2005): While Europe sleeps... – under the „war on terrorism“ a veneer of democracy is legitimating the creation of a coercive (and surveillance) state. Příspěvek na konferenci pořádané European Civil Liberties Network dne 19. 10. 2005, <http://www.ecln.org/essays/essay-11.pdf>
- Buzan, Barry (1991): *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-cold War Era*. 2nd ed. Boulder – Colorado: Longman, 1991, 393 stran.
- Buzan, Barry – Waever, Ole – de Wilde, Japp (1998): *Security. A NEW Framework for Analysis*. 1st ed. Boulder – Colorado: Lynne Rienner, 1998, 237 stran.
- Celeste, Sofia (2005): Want to check your e-mail in Italy? Bring your passport, 4. 10. 2005, <http://www.csmnitor.com/2005/1004/p07s01-woeu.html>
- Conference kick-out (2005). If you give people power, they will use it. *The Economist*, October 1st 2005, s. 37.
- Crouch, Colin (2004): *Post-democracy*. 1st ed. Cambridge: Polity Press, 2004, 135 stran.
- Drulák, Petr – Druláková, Radka (2000): *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 1. vydání. Praha: VŠE, 2000, 131 stran.
- Druláková, Radka (2005): *Vnitřní bezpečnost Evropské unie. Prostor svobody, bezpečnosti a práva*. 1. vydání. Praha: VŠE, 2005, 164 stran.
- EurActiv.com (2005): Parlament schválil uchovávání komunikačních údajů, 15. 12. 2005, <http://www.euractiv.com>
- Eurobarometer (2004 a): *Special Eurobarometer. Barometric questions*, December 2004.
- Eurobarometer (2004 b): *Standard Eurobarometer, No. 62* (December 2004).
- Eurobarometer (2005): *Standard Eurobarometer, No. 64* (December 2005).
- Eurobarometer (flash), (2003): *Iraq and peace in the world*. October 2003.
- Everts, P. (1996): *Laat dat maar ons over!: democratie, buitenlands beleid en vrede*. Rijksuniversiteit Leiden: DSWO Press, 1996.
- Final Report of Commission on Human Security (2003), <http://www.humansecurity-chs.org/finalreport/Outlines/outline.pdf>
- Fonte, John (2004): *Democracy's Trojan Horse*. *The National Interest*, No. 76 (Summer 2004), s. 117–127, <http://www.nationalinterest.org>
- Frattini, Franco (2005): *Internal and external dimension of fighting terrorism* (projev Franca Frattiniho přednesený na čtvrtém kongresu o evropské obraně v Berlíně dne 28. 11. 2005), <http://www.libertysecurity.org>
- Hayek, Friedrich August von (1994): *Právo, zákonodárství a svoboda. Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994, 415 stran.
- Hayes, Ben (2005 a): *Statewatch Analysis – SIS II: fait accompli? Construction of EU's Big Brother database underway*, May 2005, <http://www.statewatch.org>
- Hayes, Ben (2005 b): *There is no „balance“ between security and civil liberties – just less of each*. Příspěvek na konferenci pořádané European Civil Liberties Network dne 19. 10. 2005, <http://www.ecln.org/essays/essay-12.pdf>
- Hrubec, Marek (2005): *Demokracie v obklíčeném světě. Literární noviny, číslo 49* (2005), s. 2.
- Hrubec, Marek (ed., 2005): *Spor o Evropu: postdemokracie nebo predemokracie?* 1. vydání. Praha: Filozofia, 2005, 293 stran.
- Human Rights Watch (2005): *France: More Safeguards Needed in Anti-Terrorism Bill*. Letter to French Senators, <http://hrw.org/english/docs/2005/12/09/france12182.htm>
- Janda, Kenneth a kolektiv (1998): *Výzva demokracie. Systém vlády v USA*. 1. vydání. Praha: SLON, 1998, 423 stran.
- Le Monde (2005): *Les Principaux points du projet de loi antiterroriste*, <http://www.lemonde.fr>

POSTDEMOKRACIE V EU

- Lefebvre, Alex (2002): France: proposed security laws raise danger of police state, 23. 7. 2002, <http://www.wsws.org/articles/2002/jul2002/fran-j23.shtml>
- Lerougetel, Antoine (2005): France: Anti-terrorism legislation tramples on civil liberties, 5. 12. 2005, <http://www.wsws.org>
- Let them stay (2005). Illegal immigration in Spain. The Economist, May 14th 2005, s. 30.
- Liberty & Security Challenges (2005 a): Briefing on Counter-Terrorism Measures, <http://www.libertysecurity.org/article761.html>
- Liberty & Security Challenges (2005 b): Changes in the Security concept and the JHA agenda, <http://www.libertysecurity.org>
- Liberty & Security Challenges (2005 c): Securitization, Technology and the Transformation of Warfare, <http://www.libertysecurity.org/article41.html>
- Magic plastic (2005). Identity cards. The Economist, July 2nd 2005, s. 39–40.
- Mantouvalou, Virginia (2005): Council of Europe: UK's anti-terrorism measures fall short of European standards. Příspěvek na konferenci pořádané European Civil Liberties Network dne 19. 10. 2005, <http://www.ecln.org/essays/essay-5.pdf>
- Ministero dell'Interno (2005). Rozhovor časopisu Finmeccanica s ministrem vnitra Giuseppem Pisanu, 29. 9. 2005, <http://www.interno.it/sezioni/ministro/intervistadiscorso.php?idarticolo=385>
- Návrh směrnice na uchovávání dat (2005). Komise, 21. 9. 2005, COM(2005) 438 final.
- Nožina, Miroslav (2000): Spletité cesty zrodu evropské bezpečnosti. Mezinárodní politika, ročník XXIV (2000), číslo 2, s. 13–15.
- Paye, Jean-Claude (2005): The End of Habeas Corpus in Great Britain, <http://www.monthlyreview.org/1105paye.htm>
- Pehe, Jiří (2005): Europeismus, postdemokracie a další třesky plesky. Literární noviny, číslo 21 (2005), s. 2, <http://www.literarky.cz/?p=clanek&id=530>
- Prezident Klaus (2005): Novým úkolem Rady Evropy by měl být boj s postdemokracií, 16. 5. 2005, <http://www.radio.cz/cz/zpravy/66585>
- Privacy International, European Digital Rights: Briefing for Members of the European Parliament on Data Retention (2005), 26. 9. 2005, <http://www.statewatch.org/news/2005/sep/retentionlatterformeps.pdf>
- Rorty, Richard (2004): Post-Democracy. London Review of Books, Vol. 26 (1. 4. 2004), No. 7, s. 10–11. Část textu uveřejněna na: <http://www.lrb.co.uk/v26/n07.html>
- Standish, Dominic (2001): The Italian gaffe, 2. 10. 2001, <http://www.spiked-online.com/Printable/00000002D256.htm>
- Statewatch (2005 a): EU: Data Retention proposal partly illegal, say Council and Commission lawyers, <http://www.statewatch.org/news/2005/apr/02eu-data-retention.htm>
- Statewatch (2005 b): EU-SIS: Three-quarters of a million „illegal aliens“ banned from Schengen Area, <http://www.statewatch.org/news/2005/apr/08SISart96.htm>
- Statewatch (2005 c): Italy. Tough new anti-terrorist laws adopted, <http://www.statewatch.org>
- Statewatch (2005 d): The emergence of a global infrastructure for mass registration and surveillance, <http://www.statewatch.org>
- Statewatch (2005 e): UK: Head of MI5 warns of the need to erode civil liberties in the fight against terrorism, <http://www.statewatch.org/news/2005/sep/05MI5-speech.htm>
- Šafaříková, Kateřina (2005): Unie se dohaduje o odposlechu telefonů. Lidové noviny, 9. 9. 2005, s. 7.
- Švácha, Zdeněk (2004): Terorismus a jeho prezentace. Mezinárodní politika, ročník XXVIII (2004), číslo 11, s. 28–29.
- The fight within (2005). Counter-terrorism in Europe. The Economist, July 23rd 2005, s. 27–28.
- The French lesson (2005). Europe and terrorism. The Economist, August 13th 2005, s. 25–26.
- The new face of London's police (2005). Terrorism. The Economist, July 30th 2005, s. 14.
- The next target (2005)? Italy and terrorism. The Economist, July 16th 2005, s. 27–28.
- The stuff of nightmares (2005). The Economist, February 19th 2005, s. 33.
- Waisová, Šárka (2005): Bezpečnost. Vývoj a proměny konceptu. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, 159 stran.
- Wallace, Helen – Wallace, William – Pollack, M. (2005): Policy-Making in the European Union. 5th ed. New York: Oxford University Press, 2005, 570 stran.
- Watch your mouth (2005). Terrorism and civil liberties. The Economist, August 13th 2005, s. 29–30.
- Whitlock, Craig (2004): French Push Limits in Fight On Terrorism. Wide Prosecutorial Powers Draw Scant Public Dissent, <http://www.washingtonpost.com>

Poznámka

Autorka děkuje Petru Drulákovi, Lucii Königové a čtyřem neznámým oponentům, kteří svými připomínkami pomohli zlepšit kvalitu tohoto článku. Případná opomenutí jdou jen k její tíži. Stať je dílčím výstupem projektu Vnitřní a vnější aspekty bezpečnosti Evropské unie, zpracovávaného s přispěním Interní grantové agentury VŠE (11/2005), jež ho je autorka řešitelkou.